

DOI: 10.46340/ephd.2020.6.2.3

Dmytro KruhliakORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1780-5142>*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine*

SOCIO-POLITICAL PREREQUISITES FOR REFORM OF POWER DECENTRALIZATION IN UKRAINE (2010-2014)

Дмитро Кругляк*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна*

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ (2010-2014 рр.)

The article examines socio-political prerequisites for reform of local self-government and territorial organization of power in Ukraine. The focus is on the political context of the reform, on the real state of local self-government in the run-up to change, and the involvement of government and civil society in addressing key issues of local self-government in Ukraine. The author also analyzes the connection of institutional problems of local self-government and local democracy with the emergence of tendencies towards regionalization, federalization and separatism. The author of the article concluded that the reform was ready on the eve of the Revolution of Dignity, but the government de facto had no political will. Instead, the government tried to centralize power and change the foreign policy vector, which eventually delayed the resolution of systemic problems in local government and threatened the sovereignty of the country.

Keywords: local self-government, administrative-territorial structure, decentralization, regionalization, separatism.

Реформа децентралізації влади в Україні, започаткована 1 квітня 2014 року розпочала новий етап модернізації існуючої моделі місцевого самоврядування, системи регіонального управління та адміністративно-територіального устрою в Україні. Безумовно, маховик перетворень, покликаний перебудувати систему організації влади на місцях, ще тільки набирає обертів, незважаючи на те, що станом на квітень 2020 р. в Україні, внаслідок реформи було утворено 982 об'єднані територіальні громади (ОТГ) (156 – міські ОТГ; 262 – селищні ОТГ; 564 – сільські ОТГ)¹, наразі процес триває і наприкінці 2019 – у 2020 рр. новообраний Президент України В. Зеленський, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів підтримали необхідність завершення реформи, що може свідчити про наближення фінальної стадії цього процесу. Та, вже сьогодні ми можемо розглядати підґрунтя реформи та її передумови, з огляду на завершеність попереднього етапу, що й призвів до необхідності її проведення.

Метою цього дослідження є з'ясування суспільно-політичних передумов реформи децентралізації влади в Україні, в першу чергу, в контексті впливу на процес формування національної моделі місцевого самоврядування. Разом з тим, ми звернемо увагу на загальне тло часу і простору у якому перебували владні інституції України напередодні та на момент старту реформи.

Досягнення мети дослідження передбачає виконання наступних **завдань**:

1. Охарактеризувати суспільно-політичний контекст напередодні реформи децентралізації влади в Україні.
2. Проаналізувати становище місцевого самоврядування та участь політичного керівництва країни у здійсненні місцевої і регіональної політики в цей період.
3. З'ясувати позиції сторін, що ініціювали пошук розгляду питань реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою України.

¹ Портал «Децентралізація» (2020). *Об'єднання громад: перелік громад* <<https://decentralization.gov.ua/gromada>> (2020, квітень, 15).

Виклад основного матеріалу. Інституціональна історія місцевого самоврядування в Україні складна і неоднозначна. Однак, модель місцевого самоврядування, яка виникла в 1990-ті рр. зі здобуттям Україною незалежності і була закріплена у Конституції та профільних нормативно-правових актах держави від самого початку подавала великі надії на розбудову в Україні демократичного суспільства і водночас не сприяла фактичній реалізації самоврядного потенціалу українського народу, адже із самого початку містила чимало недоліків, неузгодженостей і безпосередніх правових колізій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі дослідженню проблем місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою присвячено ряд праць вітчизняних та закордонних вчених. Становище місцевого самоврядування у процесі інституціоналізації та напередодні реформи децентралізації розглядають у своїх працях Б. Андресюк, О. Батанов, О. Бондаренко, Я. Верменич, О. Євтушенко, В. Заблоцький, Н. Камінська, В. Кампо, Ю. Ковбасюк, М. Пухтинський, А. Ткачук, В. Федоренко, Ю. Шемшученко та інші.

Джерельну і нормативну базу статті складають Конституція України, Європейська хартія місцевого самоврядування, Закон України «Про Місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про місцеві державні адміністрації», Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, а також ґрунтовні щорічні аналітичні звіти «Місцеве самоврядування в Україні», підготовлені Асоціацією міст України, офіційні урядові електронні ресурси реформи децентралізації тощо.

Безумовно, негативні тенденції накопичувались в українській системі організації влади і суспільно-політичному полі протягом двох десятиліть. Зрештою, ми не можемо не згадати і невдалі спроби реформування розподілу повноважень між державною владою і місцевим самоврядуванням, у 2004-2006 рр. та у 2008-2010 роках¹. Жодна з цих ініціатив, однак, не стала каталізатором реальних змін, з різних причин. Проте, тепер ми точно знаємо, що з моменту обрання Президентом України В. Януковича, сумнозвісного своєю злочинною політикою, що значною мірою призвела до численних жертв і втрати територіальної цілісності України, жодна з цих демократичних ініціатив, спрямованих на розбудову місцевого самоврядування і громадянського суспільства зрештою не знайшла підтримки, навіть більше, скасовувалися попередньо розроблені і узгоджені пакети реформ, як у випадку з Концепцією реформи місцевого самоврядування², схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України за №900-р, від 29 липня 2009 року³.

Звісно, цілковито передбачити Революцію Гідності, жертв режиму тодішнього президента-втікача, подальшу анексію Кримського півострова та Війну на Сході України годі було сподіватись, однак, деякі суттєві тенденції дійсно мали місце в суспільно-політичному контексті зі зміною вищого керівництва державу, у зв'язку із виборами 2010 та 2012 років.

Так, новообране керівництво держави провадило, за влучним висловом А. Ткачука політику «нової повзучої централізації» влади⁴. По-перше, було незаконно, як пізніше встановило слідство, рішенням Конституційного Суду України, скасовано комплекс змін до Конституції України, від 8 грудня 2004 р., що фактично повернуло Україну до президентсько-парламентської моделі управління за Конституцією 1996 р., новообраний Президент зосереджував у своїх руках значні владні повноваження, а Верховна Рада України втратила велику частку повноважень.

Також було проведено ряд поспішних змін до виборчого законодавства й з рядом порушень проведено чергові місцеві і регіональні вибори 2010 р., а пізніше, у 2012 р., під тиском соціологічних маніпуляцій, пропаганди та підкупу ситуація повторилась з обранням нового підконтрольного складу парламенту. Такі тенденції, а також, переслідування політичних опонентів призвели до значного падіння рівня демократії в Україні, так, ще в 2010 р. експертні оцінки Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи та уряду США – унаочнювали,

¹ Федоренко, В. Л., Чернеженко, О. М. (2017). *Конституційні моделі місцевого самоврядування у державах-учасницях ЄС, Швейцарії та Україні*. Київ: Видавництво Ліра-К, 186-187.

² Куйбіда, В. (2008). Концепція реформи місцевого самоврядування (проект). *Європейські орієнтири місцевого і регіонального розвитку: Збірник матеріалів і документів*. Київ: Видавництво Академії муніципального управління, 448-459.

³ *Постанова про схвалення Концепції реформи місцевого самоврядування, 2009* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-2009-p>> (2020, квітень, 15).

⁴ Prometheus.org.ua. (2017). *Децентралізація в Україні – теорія та практика*.

<https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+DC101+2017_T4> (2020, квітень, 15).

що Україна в той час, після 5 років демократичного поступу, опинилась у колі країн з «гібридним» становищем демократії, а отже, ставала на шлях авторитаризму¹.

Подальші події: суспільно-політична конфронтація, падіння рівня довіри до влади та численні політичні протести, що зрештою вилились у Революцію Гідності 2013-2014 рр. не є предметом нашого дослідження, однак, серед цього виру боротьби і кровопролиття, ми маємо звернути увагу на декілька аспектів: на сам акт відмови від підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також, пізніше на спробу політичного керівництва країни, яке втрачало владу, підбурити населення південно-східних областей до конфронтації і сепаратизму на тлі падіння виконавчої вертикалі і значної регіоналізації управління на місцях. Незважаючи на те, що ці аспекти тісно між собою пов'язані, як причинно-наслідковим зв'язком, так і в якості загроз суспільно-політичній стабільності України та навіть державному суверенітету, однак, на нашу думку, у частині впливу на модернізаційні потуги у місцевому самоврядуванні, такі явища мали нищівний, але різномірний характер.

Так, відмова від підписання Угоди з ЄС за ініціативою української сторони фактично спричиняла цілий пакет наслідків для місцевого самоврядування. По-перше, позбавляла вітчизняне місцеве самоврядування можливостей прогресивного розвитку за європейськими стандартами якості, у випадку потенційного приєднання до кола впливу ЄС, не кажучи вже про ймовірне переорієнтування на «цінності», що панують у Митному союзі. По-друге, навіть нереформовані органи місцевої влади і самоврядування були в очікуванні інвестиційних можливостей ЄС, на прикладі потужного інфраструктурного розвитку громад у країнах Європи². Третім і неконтрольованим наслідком такого рішення якраз була «неоднозначна реакція як усього суспільства, так і органів місцевого самоврядування різних рівнів та різних регіонів»³. Спільним боєм суспільства усієї України якраз і були: неспроможність громад, недофінансованість місцевого самоврядування, організаційна неорганічність розвитку регіонів тощо, це природні проблеми недобудованої моделі місцевого самоврядування в Україні, однак, дії влади та гібридне тривале втручання Російської Федерації, як ми бачимо, стало каталізатором посилення болю глибокої регіоналізації країни⁴. І таким чином, під тиском пропаганди, з одного боку, і вистражданого вибору з іншого, країна, за умов зламу владної вертикалі, з невміло керованої, регіоналізованої і централізованої стала на поріг федералізації, сепаратизму і війни.

Поза сумнівом, порушення Росією суверенітету України та діяльність, що цьому передувала, мають бути вивчені, задокументовані та відповідно кваліфіковані, однак, в контексті нашого дослідження, звернімо увагу на дії влади і провладних сил в контексті сприяння агресивним намірам сусідньої держави. Такі дії мали місце у спробі організації Харківського з'їзду депутатів всіх рівнів з південно – східних областей та Автономної Республіки Крим⁵, а також у ряді відомих виступів представників обласних та районних рад з сепаратистськими закликами. В даному випадку, звертаємо увагу саме на заклики, що передували сумнозвісним захопленням територій сепаратистами. І знову бачимо спробу використати «регіональну опору» провладних сил, базовану на штучній суспільно-політичній регіоналізації як і у випадку сепаратистських закликів 2004 р.⁶, а також відносній слабкості та бідності місцевого самоврядування, що за умов падіння центру та відсутності керованості і водночас слабкій саморегуляції, часто не мала змоги вживати рішучих заходів щодо протидії незаконним діям воєнізованих груп, не кажучи вже про парад референдумів, що не мав під собою жодних правових підстав.

Яким же чином у досить централізованій, як ми вже розглянули, країні могли виникнути тенденції до регіоналізації, федералізації та сепаратизму? Безумовно, варто дослідити характер цих явищ, їх взаємозв'язок із державною політикою у сфері місцевого самоврядування та регіонального управління, а також із зовнішніми впливами на їх появу.

¹ Пітцик, М. (2010). *Місьцеве самоврядування в Україні в 2010 році*. Київ: Асоціація міст України, 28-36.

² Ведерникова, І. (2014). Децентралізація: вийде ли Україна в открытую дверь, как Польша в 1989? *Зеркало недели*. <https://zn.ua/internal/decentralizaciya-voydet-li-ukraina-v-otkrytuyu-dver-kak-polsha-v-1989-m_.html> (2020, квітень, 18).

³ Пітцик, М. (2013). *Місьцеве самоврядування в Україні в 2013 році*. Київ: Асоціація міст України, 88.

⁴ Верменич, Я. (2018). *Феномен пограниччя: Крим і Донбас в долі України*. Київ: Інститут історії України НАН України, 7-20.

⁵ Адамович, С. (2016). Всеукраїнські з'їзди депутатів всіх рівнів у 1991, 2004, 2008, 2014 рр. як засіб збереження влади проросійських панівних верств. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*, 28, 49-51.

⁶ Там само, 47-50.

Розпочнемо із регіоналізації і звернемо увагу, що в даному контексті, розуміючи багатозначність цього терміну, вживаємо його саме у негативному значенні, а саме, як процесу виникнення диспропорції у розвитку окремих територій, за рахунок взаємозв'язку з центральною владою, що призводить до неправомірного і нерівномірного забезпечення інтересів окремих регіонів за умов різного рівня лояльності до політичної влади¹.

Таке явище, на наш погляд, сформувалось ще до приходу Партії Регіонів до влади, воно сформувалось внаслідок ручного управління територіями за президенства Л. Кучми і остаточно кристалізувалось на піку політичного протистояння під час та після Помаранчевої революції, під впливом популізму, політичної пропаганди і не виключено, за участі Російської Федерації, адже знову ж таки, ми можемо пригадати так званий «Перший Всеукраїнський з'їзд народних депутатів та депутатів місцевих рад» у м. Северодонецьк, 28 листопада 2004 р.², який на щастя завершився провалом сепаратистських настроїв, однак, безумовно, підігрів деякі нездорові настрої населення. Це і подальші місцеві вибори на тлі політичних баталій за новою системою, призвели до політизації місцевих рад³, які проіснували до приходу В. Януковича до влади і стояли на заваді консолідації суспільства довкола дійсних проблем місцевого значення.

З приходом у 2010 р. нової влади, інтерес і увага до самоврядування взагалі зникли, спершу фактично не потрапивши до президентської стратегії, потім, ігноруючись як предмет уваги політичних еліт і зрештою, нехтування закликами міжнародних спостерігачів та громадськості до необхідності реформування національної моделі місцевого самоврядування⁴, в тому числі, призвело до вже відомих нам історичних подій. На місцевому рівні владу цікавив здебільшого ресурсний та фінансовий інтерес, тож, не дивно, що в такому разі простіше було обмежити потенційні повноваження місцевої влади і керувати в ручному режимі більш масштабними регіонами. Пізніше ми ще повернемося до цього питання.

Що ж до федералізації та сепаратизму, то ці явища між собою мають безпосередній зв'язок. Звісно, федералізм як такий, явище багатогранне і має семантично негативне навантаження тільки в окремих випадках⁵. Таким випадком, зокрема, є і спроба «федералізувати» суверенну Україну, яка згідно з Конституцією є унітарною державою⁶, тож, такі спроби, тим більше під впливом зовнішніх чинників і в кризовий час є особливо цинічними і небезпечними. Проте, маємо констатувати, що саме на хвилі перемоги Революції Гідності загроза федералізації країни, як менше зло, як вимога і як потреба регіонів представлялось представниками політичної реакції, яка фактично втратила державну владу, як інструмент умиротворення південно-східних регіонів, на тлі їх спроб проведення сепаратистських псевдореферендумів. Звісно, сьогодні ми можемо побачити неспростовні докази російського сценарію, що мав на меті порушення суверенітету і територіальної цілісності України з метою її політичного контролю, однак на початку 2014 р. однозначно передбачити масштаби агресії видавалося доволі складним.

У контексті вищесказаного, варто проаналізувати становище місцевого самоврядування та ставлення керівництва держави до питань місцевого і регіонального значення. Щоб зрозуміти це, достатньо звернути увагу на участь влади у процесі реформування місцевого самоврядування – однієї з базових основ демократичного суспільства.

Як ми вже розглянули, на момент приходу до влади В. Януковича у 2010 р., система місцевого самоврядування вже мала ряд суттєвих проблем: по-перше, існуюча модель не відповідала ухваленій у 1997 р. Верховною Радою України Європейській хартії місцевого самоврядування⁷,

¹ Карасевич, А., Шачковська, Л. (2016). Регіоналізм. *Політологічна енциклопедія*. Умань: ФОП Жовтий, О.О., 6, 42-51.

² Адамович, С. (2016). Всеукраїнські з'їзди депутатів всіх рівнів у 1991, 2004, 2008, 2014 рр. як засіб збереження влади проросійських панівних верств. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*, 28, 47-50.

³ Заблоцький, В. (2013). *Взаємодія держави та місцевого самоврядування України в історичній ретроспективі*. Луганськ: ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 197-199.

⁴ Пітчик, М. (2010). *Місцеве самоврядування в Україні в 2010 році*. Київ: Асоціація міст України, 17-18.

⁵ Карасевич, А., Шачковська, Л. (2016). Федералізм. *Політологічна енциклопедія*. Умань: ФОП Жовтий, О.О., 8, 327-334.

⁶ Тацій, В.Я. (ред.) (2011). *Конституція України: науково-практичний коментар*. Харків: Право, 15-16.

⁷ *Європейська хартія місцевого самоврядування, 1985* (Рада Європи). *Офіційний сайт Верховної Ради України* < https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 > (2020, квітень, 15).

тобто не виконувала взятих на себе Україною зобов'язань у побудові демократичного суспільства, з ефективним делегуванням повноважень місцевим громадам за принципом субсидіарності, по-друге, існуюче місцеве самоврядування базувалося на адміністративно-територіальній основі, що уходила корінням в СРСР і не мала нічого спільного з органічним розвитком громад і територій, по-третє, замість системи представництва інтересів громад, місцева влада здебільшого представляла партійні інтереси центральної влади і сприяла регіоналізації, в найгіршому її розумінні. Останнє твердження ми вже частково розглянули вище, а от на інших двох аспектах зупинимось детальніше.

Було б несправедливим сказати, що організаційна модель місцевого самоврядування якось занепала або перестала ефективно функціонувати безпосередньо напередодні реформи, чи то за каденції В. Януковича. Очевидно, що системні і ґрунтовні інституціональні проблеми самоврядування були наслідком досить непослідовного і неповного транзиту від авторитаризму до демократії¹. Загалом процес демократизації і побудови організаційно-правових основ місцевого самоврядування і механізмів локальної демократії значною мірою залежав від домінуючих у суспільстві тенденцій, як і в інших країнах пострадянського простору.

Натомість, справедливим є те, що, оскільки, в Україні все ж є основні ознаки демократичного суспільства, то кожне чергове законне оновлення політичної еліти несе з собою і нові очікування та перспективи. Саме такими, на нашу думку, словами можна було б окреслити стан громадянського суспільства і, зокрема, тої його частини, що переймалась необхідністю довгоочікуваної реформи місцевого самоврядування.

Так, у 2010 р. представники та актив місцевого самоврядування, зокрема представлені однією з найпотужніших організацій у цій сфері – Асоціацією міст України, очікували на підтримку новообраним президентом розробленої протягом 2008-2010 років². Концепції реформування місцевого самоврядування в Україні та законопроектної бази, яка б за належної політичної волі керівництва держави та консенсусу між усіма гілками влади могла б сприяти реформуванню цієї сфери протягом 2011 – 2014 рр. Проте так не сталося і у підсумку, 2010 р. «став роком не прогресу, а обмеження правових та фінансових ресурсів місцевого самоврядування в Україні»³.

Окрім цього, 31 жовтня 2010 р. пройшли місцеві вибори за нашвидкуруч зміненим законодавством, яке знайшло чимало негативних відгуків від іноземних спостерігачів та сигналізували про чергові маніпуляції порівняно з попереднім п'ятирічним терміном демократизації в країні.

Подібний висновок експертів бачимо і у 2011 р., цей рік для реформи місцевого самоврядування вони назвали «втраченим»⁴, адже було остаточно відхилено напрацювання ініціаторів реформи за 2008-2010 рр., натомість же, влада запропонувала власну Концепцію реформування місцевого самоврядування, яка, до слова, «не мала істотних відмінностей» від скасованої⁵, але це потягнуло за собою потребу подальших обговорень, громадських слухань та інших процедур, які насправді забирали в суспільства час.

2012 р. був роком імітації владою підтримки та «бурхливої діяльності» довкола реформування системи місцевого самоврядування, територіальної організації влади, системи підготовки органів державного управління на місцях тощо. За дорученням Президента України, від 25.01.2012 р. новий проект Концепції було розроблено і передано до Адміністрації Президента, щоб розглянути 19 вересня 2012 р. на засіданні Ради Регіонів, однак, в останній момент питання було вилучене з порядку денного, а в подальшому пропонувалося «активізувати діяльність робочої групи» з цих питань⁶.

Для представників місцевого самоврядування у 2013 р. стало зрозумілим затягування процесу реформи, адже розроблена і багаторазово затверджена чергова редакція проекту Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, лише в лютому 2013 р. надійшла до Адміністрації Президента України. І тому, навесні і влітку 2013 року проект Концепції проходив

¹ Хантингтон, С. (2003). *Третья волна. Демократизация в конце XX века*. Москва: РОССПЭН, 130-131.

² Пітцик М. (2010). *Місьцеве самоврядування в Україні в 2010 році*. Київ: Асоціація міст України, 59-60.

³ Там само.

⁴ Пітцик М. (2011). *Місьцеве самоврядування в Україні в 2011 році*. Київ: Асоціація міст України, 66.

⁵ Там само.

⁶ Пітцик М. (2012). *Місьцеве самоврядування в Україні в 2012 році*. Київ: Асоціація міст України, 18-19.

ряд нових обговорень, оцінок, розглядів, аж поки 22 жовтня 2013 р. Прем'єр-міністр М. Азаров надіслав Главі держави відповідний проєкт Указу Президента про її затвердження¹.

Незважаючи на те, що згідно з експертною оцінкою², хоч проєкт Концепції і було погоджено з представниками громадськості, однак фактично, нова законодавча база містила чимало «запобіжників» для комфорту центральної влади, все ж ця реформа мусила наблизити Україну до європейських стандартів місцевого самоврядування та регіональної політики. Однак, Указ Президента, винесений спочатку до Саміту глав держав – членів ЄС у Вільнюсі (29 листопада 2013 р.), а потім до Дня місцевого самоврядування (7 грудня), все ж за невідомих обставин питання так і не було розглянуте, а документ підписаний, в той час як через відомі обставини в Україні розпочалися події, що увійшли в історію як Революція Гідності.

Зимове протистояння 2013 – 2014 рр., розпочавшись як протест проти відмови влади від підписання Угоди про асоціацію з ЄС, зрештою заповнило весь суспільно-політичний вакуум, що сформувався за каденції В. Януковича і Партії Регіонів. Чимало питань, які свідомо, або за недалекоглядністю роками, незважаючи на протести громадськості, відсувалися з політичної площини, чи цілковито піддавалися викривленням і маніпуляціям – враз постали на порядку денному.

Подібна ситуація була і з реформою місцевого самоврядування. Новостворений Уряд в особі Прем'єр-міністра А. Яценюка та віце-прем'єр-міністра В. Гройсмана, екс очільника м. Вінниця, майже одразу після призначення задекларував намір здійснити цю давно назрілу реформу найближчим часом³. За підтримки громадськості та Асоціації міст України, при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України було утворено робочу групу, яка складалась із фахівців міністерства та зовнішніх експертів. Протягом березня 2014 р. робоча група доопрацювала проєкт, повернувши вилучені попередньою владою аспекти, і після короткого, але інтенсивного обговорення з представниками місцевих рад, зокрема, на нараді Прем'єр-міністра з міськими головами 25 березня та на Форумі місцевого самоврядування у Львові, 27-28 березня, вже 1 квітня 2014 р. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади була схвалена розпорядженням Уряду №333-р разом з повернутим до тексту баченням орієнтовного розподілу повноважень між рівнями місцевого самоврядування та між органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади.

Таким чином, ми можемо дійти до наступних висновків: незважаючи на тривалу неврегульованість та незрівноваженість місцевого самоврядування та регіональної політики в Україні після фактичної організаційно-правової регуляції цієї сфери та імплементації принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, протягом 2000-х рр., що було характерним для транзитного періоду від соціалізму до демократії, напередодні приходу до влади В. Януковича нормативно-правова та організаційна база для проведення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади була готова і значною мірою схвалена провідними фахівцями та громадськими об'єднаннями органів місцевого самоврядування. Однак, нова влада, натомість, своїми діями та бездіяльністю поглибила кризу муніципальної влади, скоротивши ресурси місцевого самоврядування, поглибивши регіоналізацію України у найгіршому вимірі цього явища і наостанок, позбавивши громадянське суспільство надії на модернізацію місцевого самоврядування за підтримки міжнародних партнерів. Останнім штрихом і наслідком «повзучої централізації» після зламу вертикалі влади були відверто злочинні заклики деяких представників Партії Регіонів до федералізації і сепаратизму з трибун місцевих рад.

References:

1. Adamovych, S. (2016). Vseukrayinski zyizdy deputativ vsikh rivniv u 1991, 2004, 2008, 2014 rr. yak zasib zberezheniya vlady prorosijskykh panivnykh verstv [Ukrainian Congress of deputies of all levels in 1991, 2004, 2008, 2014 as the mean of the pro-Russian ruling strata's power preserving.]. *Visnyk Prykarpatskogo universytetu. Istorija*, [Bulletin of the Carpathian University. History,] 28, 49-51. [in Ukrainian].
2. Decentralizaciya v Ukraini – teoriya ta praktyka [Decentralization in Ukraine – theory and practice]. (2017). *Prometheus.org.ua* <https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+DC101+2017_T4> (2020, April, 15). [in Ukrainian].

¹ Пітцик М. (2013). *Місцеве самоврядування в Україні в 2013 році*. Київ: Асоціація міст України, 73-74.

² Там само, 71-72.

³ Пітцик М. (2014). *Місцеве самоврядування в Україні в 2014 році*. Київ: Асоціація міст України, 4.

3. Fedorenko, V. L., Chernenchenko, O. M. (2017). *Konstytucijni modeli miscevogo samovryaduvannya u derzhavachasnyyax YeS, Shvejczarii ta Ukraini* [Constitutional models of local self-government in the EU member States, Switzerland and Ukraine]. Kyiv: Lira-K. [in Ukrainian].
4. Huntington, S. (2003). *Tretya volna. Demokratyzacya v konce XX veka* [The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century]. Moscow: ROSSPJeN. [in Russian].
5. *Postanova pro skhvalennya Konceptiyi reformuvannya miscevogo samovryaduvannya ta terytorialnoyi organizaciyi vlady v Ukraini, 2014* (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Decree on approving the Concept of reforming local self-government and territorial organization of government in Ukraine, 2014 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>> (2020, April, 15). [in Ukrainian].
6. *Postanova pro skhvalennya Konceptiyi reformuvannya miscevogo samovryaduvannya 2009* (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Decree on approving the Concept of reforming local self-government, 2009 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-2009-p>> (2020, April, 15). [in Ukrainian].
7. Karasevych, A., Shachkovska, L. (2016) *Regionalizm. Politologichna encyklopediya* [Regionalism. Political Science Encyclopedia]. Uman: FOP Zhovtyj, O.O., 6, 42-51. [in Ukrainian].
8. Karasevych, A., Shachkovska, L. (2016). *Federalizm. Politologichna encyklopediya. Knyga 8* [Federalism. Political Science Encyclopedia]. Uman: FOP Zhovtyj, O.O., 8, 327-334. [in Ukrainian].
9. Tatsiy, V.Y. (ed.) (2011). *Konstytutsiya Ukrainy: nauково-praktychnyy komentar* [The Constitution of Ukraine: scientific and practical commentary]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
10. Kujbida, V. (2008). *Konceptiya reformy miscevogo samovryaduvannya (proekt)* [The concept of local self-government reform (project)]. *Yevropejski oriyentyry miscevogo i regionalnogo rozvytku: Zbirnyk materialiv i dokumentiv*. [European Landmarks for Local and Regional Development: Collection of Materials and Documents.] Kyiv: Vydavnytstvo Akademiyi munitypalnogo upravlinnya, 448-459. [in Ukrainian].
11. Portal Decentralizaciya (2020). *Obyednannya gromad: perelik gromad* [Community unions: a list of communities]. <<https://decentralization.gov.ua/gromada>> (2020, April, 15). [in Ukrainian].
12. Pitcyk, M. (2010). *Misceve samovryaduvannya v Ukraini v 2010 roci* [Local self-government in Ukraine in 2010]. Kyiv: Asociaciya mist Ukrainy. [in Ukrainian].
13. Pitcyk, M. (2011). *Misceve samovryaduvannya v Ukraini v 2011 roci* [Local self-government in Ukraine in 2011]. Kyiv: Asociaciya mist Ukrainy. [in Ukrainian].
14. Pitcyk, M. (2012). *Misceve samovryaduvannya v Ukraini v 2012 roci* [Local self-government in Ukraine in 2012]. Kyiv: Asociaciya mist Ukrainy. [in Ukrainian].
15. Pitcyk M. (2013). *Misceve samovryaduvannya v Ukraini v 2013 roci* [Local self-government in Ukraine in 2013]. Kyiv: Asociaciya mist Ukrainy. [in Ukrainian].
16. Pitcyk, M. (2014). *Misceve samovryaduvannya v Ukraini v 2014 roci* [Local self-government in Ukraine in 2014]. Kyiv: Asociaciya mist Ukrainy. [in Ukrainian].
17. Vedernikova, I. (2014). *Decentralizacija: vojdet li Ukraina v otkrytuju dver, kak Polsha v 1989?* [Decentralization: Will Ukraine enter the open door like Poland did in 1989?] *Zerkalo nedeli (2014, Ijul, 18)* [The mirror of the week (2014, July, 18)]. <<https://zn.ua/internal/decentralizaciya-voydet-li-ukraina-v-otkrytuyu-dver-kak-polsha-v-1989-m-.html>> (2020, April, 15). [in Russian].
18. Vermenych, Ya. (2018). *Fenomen pogranychchya: Krym i Donbas v doli Ukrainy* [Border phenomenon: Crimea and Donbass in the fate of Ukraine]. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
19. *Yevropeyska khartiya mistsevoho samovryaduvannya, 1985* (Rada Yevropy) [European Charter of Local Self-Government, 1985 (Council of Europe)]. *Ofitsiyyny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036> (2020, April, 15). [in Ukrainian].
20. Zabloczkij, V. (2013). *Vzayemodiya derzhavy ta miscevogo samovryaduvannya Ukrainy v istorychnij retrospektyvi* [Interaction between the state and local self-government of Ukraine in historical retrospect]. Lugansk: LNU im. Tarasa Shevchenka. [in Ukrainian].